

Abstract

Banks play a huge role in the economy of any state, including through the implementation of credit operations. At the same time, loans are one of the most important types of banking assets and bring the bulk of income to banks. Credit operations are the most important income-generating item in the activity of banks. Due to this source, the bulk of the net profit allocated to the reserve funds is formed and is going to pay dividends to the bank's shareholders. At the same time, bank loans are the main source of replenishment of working capital for enterprises in the real sector of the economy. Credit operations, playing an important role in the development of both banks and other organizations, determine the efficiency of the functioning of the country's economy as a whole. For banks, lending operations are the most important type of banking activity that generates revenue. However, in order to fully understand the essence of credit operations, one must not forget that the provision of credit is always accompanied by a credit risk, which is expressed in the non-return of the principal and interest for it by legal entities and individuals.

Key words: banks, credit, active operations, loan, lending operations, interest rate, refinancing.

FTAMP 06.16.28

Жамбылова Г.Ж., Ережепова М.Ш.

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті
Атырау қ., Қазақстан Республикасы

Alima-83@mail.ru, erezhepova1699@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА СЫРТҚЫ САУДА АЙНАЛЫМЫНДАҒЫ ВАЛЮТАЛЫҚ БАҚЫЛАУ КӨРСЕТКІШТЕРІНІҢ ҮРДІСТЕРІН ТАЛДАУ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасының тауар айналымының серпінін және әсер ететін ішкі факторларды талдау елдердің монетарлық биліктері жүргізетін үйлестірілген ақша-кредит саясаты жолымен сыртқы сауда ағындарын басқарудың әлсіз теориялық және практикалық пысықталуын көрсетеді. Өз кезегінде, монетарлық басқару органдарының құралдары ішкі өндірістің тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыра отырып, елдің сыртқы сауда динамикасына айтарлықтай ықпал етуге мүмкіндік береді.

Негізгі сөздер: Кедендік транзит, экспорт, импорт, сыртқы саудада.

Тауар айналымының ағымдағы құрылымы экспорттық ағындардың шикізат тауар нарықтарының конъюнктурасына жоғары тәуелділігін көздейді, бұл ретте тауарлар импорты сыртқы шоктарға және курстық ауытқуларға азэластикалық болып қалады. Өз кезегінде бұл елдің сыртқы экономикалық қауіпсіздігіне жоғары қауіп төндіреді. Қазақстанның Кеден одағы және ДСҰ сияқты сауда одақтарына кіруі отандық тауар өндірушілер үшін қосымша сынақ болып табылады[1].

Кедендік транзиттің кедендік рәсімін қоспағанда, кедендік рәсімдерге орналастыру кезінде кеден органына тауарлар декларациясы берілуге тиіс.

Тауарлар декларациясы кеден органына үш данада ұсынылады, олардың әрқайсысы былайша бөлінеді:

- бірінші данасы-тауарлар декларацияланатын кеден органында қалады;

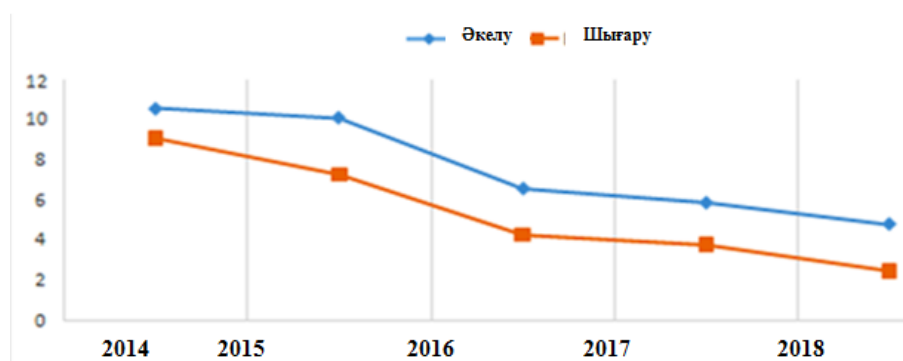
- екінші және үшінші даналары-декларантқа қайтарылады. Сонымен бірге тауарларды кедендік аумақтан әкетуді көздейтін кедендік рәсімге орналастыру кезінде екінші дана тауарларды жөнелту орнында орналасқан кеден органына ұсынылады.

Қазақстан кеденінің қызмет аймағында жеке тұлғалардың қолма-қол шетел валютасын әкелуін және әкетуін қарастырайық, осы көрсеткіштер бойынша деректер 1-кестеде келтірілген.

Кесте – 1. 2016-2018 жылдардағы жеке тұлғалардың валютаны өткізуі туралы мәліметтер млрд.

Жыл	2016	2017	2018	2017	2018
Әкелу	10, 6	10, 1	6, 6	5, 9	4, 8
Шығару	9, 1	7, 3	4, 3	3, 8	2, 5

Соларды деректер графикалық 4 суретте бұл айқын көрінбеді басым болуы әкелу үсінде әкетуге және өзін динамикасын ауыстыру қолма-қол ақша.

Сурет 1 - Шетел валютасын әкелу және әкету арақатынасы

1-суреттің мәліметтерін талдай отырып, 2018 жылдан бастап шетел валютасын әкелу және әкету санының елеулі азаюымен байланысты үрдісті анықтауға болады. Бірінші кезекте бұл мұнай бағасының теріс конъюнктурасынан туындаған Қазақстан Республикасы валютасының күрт бағамдық ауытқулары мен әлсіреуіне байланысты (ҚР бюджетіне негізгі кіріс көзі болып табылады).

Кедендік шекара арқылы валюта мен валюталық құндылықтарды өткізетін жеке тұлғалардың валюталық заңнаманы сақтауын бақылау да маңызды фактор болып қала береді. Қазақстан кеденінің қызмет аймағында 2018 жылы валюта жеке тұлғалар тек кеден бекеттері арқылы тасымалданады.

Қазақстан кеденінің 2014-2018 жж.ресімделген тауарларға арналған экспорттық және импорттық декларациялар санын қарастырайық [2].

Өз кезегінде, Атырау кедені мемлекеттік бюджетте табысты толтырудың маңызды әкімшісі болып табылады. 2-кестеде Атырау кеденінің СЭҚ қатысушылары кедендік төлемдерді төлеуден алынған ақша қаражатын аудару бойынша көрсеткіштерін сипаттайтын деректер келтірілген.

Кесте – 2. Атырау кеденінің Қазақстан Республикасының мемлекеттік бюджетіне аударылған кеден төлемдерінің динамикасы.

Көрсеткіш	Жылдар					Абсолюттік ауытқу 2018ж. 2014 жылғы, млн. теңге	Өсу қарқыны 2018ж. 2014 жылға% - бен
	2014	2015	2016	2017	2018		
Импорт	9045	8768,7	7907,8	6705,02	6612,6	-2432,4	-73,1%
Экспорт	586,2	463,8	413,6	397,9	398,5	-188,5	-67,9%
Барлығы	9631,2	9232,5	8321,4	7103,1	7012,1	-2619,1	-72,8%

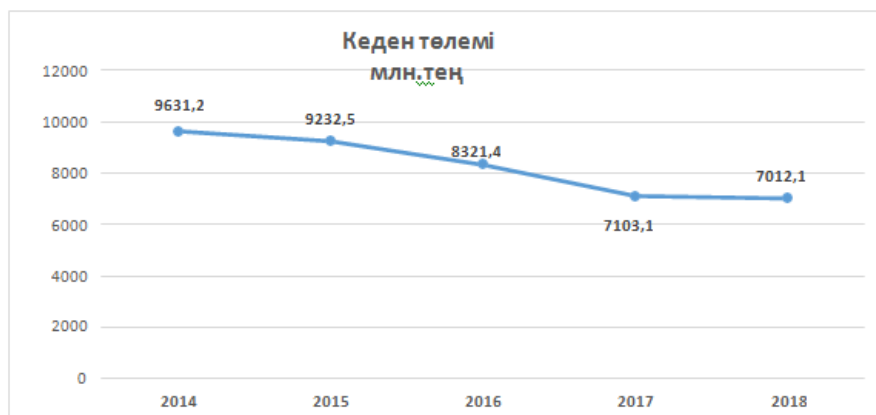
Дерек көзі – ҚР статистикасы, 2018 жыл

2 кестеде ұсынылған деректер бойынша, атап айтқанда абсолюттік ауытқу және өсу қарқыны көрсеткіштері бойынша келесі қорытындылар жасауға болады: талданып отырған кезеңде 2014-2018 жж. Атырау кеденінің мемлекеттік бюджетіне аударылған ақша қаражатының көлемі 72% - ға азайды. Импорт бойынша төлемдерге келетін болсақ, 2018 жылы бұл шама 2014 жылмен салыстырғанда 2432,4 млн. тң. төмендеді, экспорт бойынша бұл шама да 188.5 млн. тң. азайды.

2018 жылы Атырау кедені мемлекеттік бюджет кірісіне 7 012, 1 млн.теңге аударылды, бұл өткен 2017 жылмен салыстырғанда 1,3% - ға төмен. Осы біртіндеп құлдыраудың негізгі себебі жалпы елдің сыртқы сауда айналымына да, Атырау облысының экономикасына да теріс әсер ететін қолайсыз сыртқы саяси жағдай болып табылады. Осыған қарамастан,

Атырау кеденінің мемлекеттік бюджетіне төлемдерді аудару бойынша жоспарлы тапсырма толық көлемде – 100, 48% орындалды.

2-суретте Атырау кеденінің мемлекеттік бюджетке аударылған кедендік төлемдердің серпіні көрсетілген, онда жыл сайын бюджетке түсетін түсімдердің біртіндеп төмендегенін көреміз.

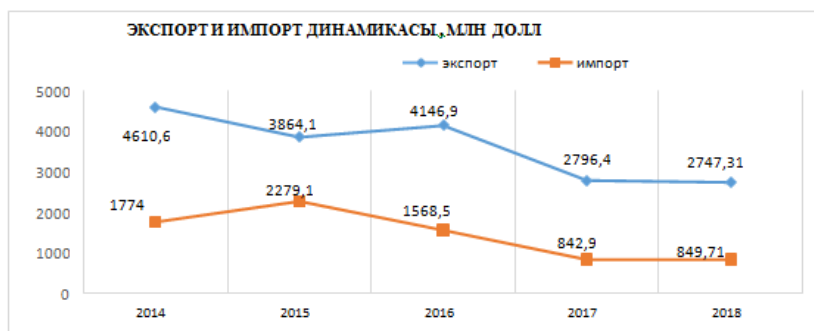
Сурет 2 – Атырау кеденінің Қазақстан Республикасының мемлекеттік бюджетіне 2014-2018 жж. аударылған кеден төлемдерінің динамикасы

2014 жылы мемлекеттік бюджетке 9 631, 5 млн.теңге, жоспарлы тапсырманың 107% аударылды. Алғаш рет кеден алға жылжыды девятимиллиардный шетелге төлемдерді аударған кезде мемлекеттік бюджет. Бұл ретте экспорт пен импорт ұлғайып, өткен жылдың сомасынан шамамен 2 есе асып түсті. Өткен жылдардағыдай Атырау кедені бойынша сыртқы сауда айналымындағы экспорт үлесі импорт үлесінен едәуір асып түседі [3].

2017 жылы мемлекеттік бюджетке 7103,1 млн. теңге аударылды, бұл белгіленген жоспарлы көрсеткіштің 102, 32% құрады. Ал импорт бойынша – 6705,02 млн. теңге., ал экспорт бойынша-397,91 млн. теңге. аударылды.

2018 жылдың 12 айында 7012,1 млн. тң. аударылды. Импорт бойынша – 6612,6 млн. тң., экспорт бойынша-398,5 млн. тң. аударылды.

Ақтау кеден басқармасының деректері бойынша Атырау облысының сыртқы сауда айналымы 2018 жылы 3597,02 АҚШ долларын құрады. Графикалық отобразим бұл суретте 10 және импортын және экспортын 3-суретте.

Сурет 3 – Экспорт пен импорт көлемінің серпіні

Бұл өткен жылғы тиісті көрсеткіштен АҚШ долларын құрады, 1,75% - ға төмен. Егер үлеспен айтатын болсақ, 2018 жылы экспорт жалпы айналым 76, 38% құрады. 2018 жылы өңірлік импорт көлемі 849, 71 млн. 2014 жылы импорт көрсеткіші 40,8% - ға артты.

Сонымен қатар, 10-суреттен 2014-2018 жж.сыртқы сауда айналымының көрсеткіштері жылдан жылға төмендегенін көруге болады. Атырау облысының сыртқы сауда айналымы көрсеткіштерінің бұл төмендеуі әлемдегі тұрақсыз жағдайға, Қазақстанға қатысты ЕО және АҚШ елдерінің әртүрлі шектеу шараларын енгізуіне, сондай-ақ Қазақстан Республикасының азық-түлік эмбарго енгізуге байланысты. Осы факторлардың барлығы елдегі сыртқы сауда айналымына қолайсыз әсер етті.

Егер сыртқы саудада Атырау облысының географиялық құрылымын қарайтын болсақ, онда ТМД елдерімен және алыс шетелдермен ынтымақтастық дамуда. 2018 жылдың қорытындысы бойынша Атырау облысының сыртқы сауда серіктестері 83 ел болды.

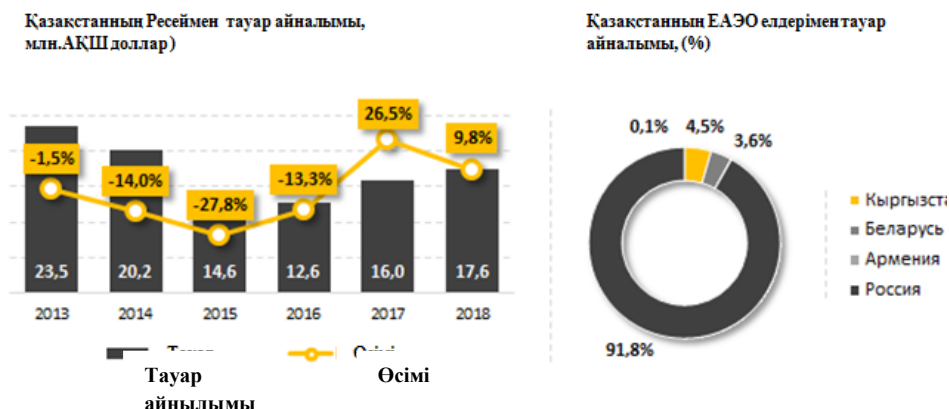
"Импортты бір мезгілде төмендеткен кезде Ресейге экспорттың тұрақты өсуі ағымдағы жылдың басынан бері байқалады. Қаңтар-қыркүйек айларында екі ел арасындағы тауар айналымы 13 млрд 508,9 млн АҚШ долларын құрады. Бұл 2018 жылдың сәйкес кезеңіне 36,3% өсім. Оның ішінде тауарлар экспорты 12 млрд 229,5 млн долларды құрады. Өткен жылдың осы айларымен салыстырғанда өсім-48%. Импорт 1 млрд 279,4 млн долларды құрады - 77,9% - ға төмендеді", - деді кәсіпкерлік басшысының орынбасары Қарлығаш Бекбаева. Сонымен қатар, көршілес елден импорттың төмендеуі бірінші кезекте Қазақстанда, оның ішінде Атырау облысында бұрын Ресей Федерациясынан сатып алынған өнім шығаратын көптеген кәсіпорындар ашылғанына байланысты.

Бұл ретте негізінде сауда қатынастарын Ресеймен жатыр жеткізу, ресейлік тауарлардың нарығы: импорт РФ-нан асып экспорт бірден 7 миллиард доллар.

2018 жылдың 12 айында Қазақстан мен Ресей арасындағы тауар айналымы 17,6 млрд долларды құрады. АҚШ долл. - 9,8% - ға (1,6 млрд. АҚШ доллары) көп жыл бұрын. 2018 жылы қазақстанның тауар айналымы

93,5 млрд. АҚШ долл. құрады (бір жыл бұрын – 78,1 млрд. АҚШ). Елдің сыртқы сауда айналымының жалпы көлемінен Ресейдің үлесі 18,8% құрады.

2018 жылдың 12 айының қорытындысы бойынша ҚР-ның ЕАЭО елдерімен тауар айналымы 19,1 млрд. АҚШ долл. құрады, бұл 1,8 млрд. ЕАЭО елдерімен тауар айналымы құрылымында Ресей 91,8% – ды (2017 жылы – 92,1%) құрайды. Екінші орында 4,5% үлес салмағы бар Қырғызстан тауар айналымы 0,9 млрд долларды құрады. АҚШ долл. құрады (жылына +14,1%). Көшбасшылардың үштігіне Беларусь Республикасы кірді: 3,6% , немесе 0,7 млрд. АҚШ долл. құрады (Сурет 4).

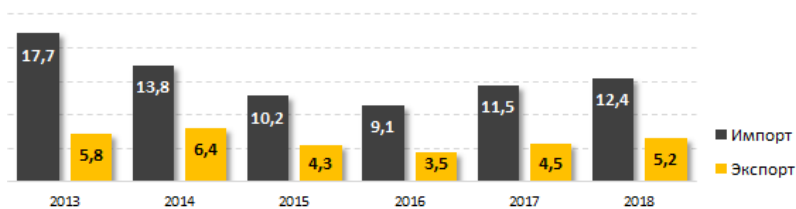

Ескерту: ҚРҰЭ комитетінің статистикалық мәліметтері негізінде
Сурет 4 - Қазақстан мен ЕАЭО елдер арасындағы тауар айналымы

Өткен жылы Ресейден 7,2 млрд. АҚШ долл. артық. 2018 жылдың қаңтар-желтоқсан айларында импорт 12,4 млрд. АҚШ долл., экспорт-тек 5,2 млрд. АҚШ. 2017 жылы Ресейден 11,5 млрд. АҚШ долларын құрады, ал экспорт тек 4,5 млрд. АҚШ.

Негізгі импортталатын тауарлар-Мұнай және мұнай өнімдері (673,7 млн. АҚШ долл.), қара металдардан жасалған құбырлар (350,1 млн. АҚШ долл.), сондай-ақ жеңіл автомобильдер мен өзге де моторлы көлік құралдары (302,3 млн. АҚШ).

Қазақстаннан Ресейге экспортталатын тауарлардың басым бөлігі темірден, легирленбеген, легирленбеген және тот баспайтын болаттан (925,5 млн. АҚШ долл.), Органикалық емес химия өнімдері, бағалы металдардың Органикалық емес немесе органикалық қосылыстары (646,1 млн. АҚШ долл.), сондай-ақ күйдірілген пиритті қоса алғанда, темір кендері мен концентраттары (Сурет 5).

Ескерту: ҚРҰЭ комитетінің статистикалық мәліметтері негізінде
 Сурет 5- Қазақстан мен Ресей арасындағы тауар
 айналымы(млрд.АҚШдоллары)

2018 жылдың 9 айында Ресей ҚР экономикасына 1,2 млрд доллар инвестиция салды. АҚШ долл. құрады, бұл өткен жылмен салыстырғанда 34,4% - ға артық (0,9 млрд. АҚШ). Ресей ТШИ жалпы көлемінің 6,8%-ын инвестициялайды және Қазақстан экономикасына құю бойынша елдер арасында 4-ші орынды алады.

Қазақстан кеденінің 2014-2018 жж.ресімделген тауарларға арналған экспорттық және импорттық декларациялар санын қарастырайық, деректер 3-кестеде берілген.

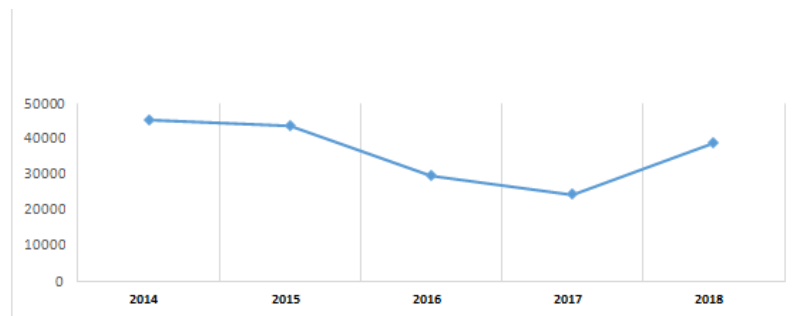
Кесте – 3. Кеденнің ұсынумен ресімделген экспорттық және импорттық декларациялардың саны.

Жыл	2014	2015	2016	2017	2018
Декларациялардың саны	45341	43636	29603	24277	38834
Мұнай экспортты	30378	28363	19537	16265	24565
Мұнай импортты	14963	15273	10066	8012	14269

2018 жылы 38834 кедендік декларация ресімделді. Экспорт бойынша 24565 декларация ресімделді, бұл Қазақстан кедені ресімдеген декларациялардың жалпы санының 64% – ын, ал импорт бойынша-14269 декларация, бұл жалпы массивтің 36% - ын құрады[4].

Маркетинг принциптері бойынша бәсекелестік стратегияны әзірлеу қажеттілігі, нан пісіру ұнының кондитерлік өнімдер нарығын дамытудың қазіргі кезеңінде бәсекеге қабілеттілігін арттырудың ең тиімді жолдарын іздестіру көбінесе құралдарды және маркетинг әдістерін қолданумен байланысты [5].

Өсу тек 2018 жылы ғана байқалады, бұл елдегі экономикалық жағдайдың біртіндеп жақсаруына байланысты. 2014-2018 жылдарға талданып отырған кезеңде. кеден органына берілген тауарларға арналған декларация мәміле паспортымен бірге 14,6% - ға қысқарды. Өз кезегінде экспорттық декларациялар 19,1% – ға, атап айтқанда 5813 декларацияға, ал импорттық декларациялар 4,6% - ға қысқарды, бұл 694 декларацияны құрады.

Сурет 6 – 2014 – 2018 жж. мәміле паспортын ұсына отырып, Қазақстан кеденінің ресімдеген тауарларға арналған декларациялар динамикасы.

6-суретте көріп отырған төмендеуді жағымсыз макроэкономикалық және сыртқы саяси жағдаймен түсіндіруге болады, ескі сауда байланыстарының үзілуі және жаңа сауда серіктестерін іздеу сыртқы экономикалық қызметке қатысушыларға қатты әсер етті.

Әдебиеттер тізім:

1. Елбасының «Қазақстандықтардың әл – ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» Жолдауы. 5.10.2018 жыл.
2. Носкова Н.Я. Финансовые и валютные операции. – М.: «ЮНИТИ», 1996 ВТО в системе мирохозяйственных связей. // Евразийское сообщество № 3 (31) 2000 Салимбаева Р. С. 82
3. Мамыров Н.Қ., Тілеужанова М.Ә. Макроэкономика., Алматы., 2003ж. 28 б.
4. ҚР Ұлттық банктің статистикалық бюллетені №1-12 2019 ж. С. 89
5. Адиетова Э.М., Чектиева М.С., Султанова Ә.А., Қазақстан аймақтарын индустриалды дамыту: инновациялық технологияны енгізу. Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің Хабаршысы № 4(47), 2017, 91-94 б.

Аннотация

В статье проведен анализ динамики товарооборота республики Казахстан и действующих внутренних факторов в Республике Казахстан, который показывает слабую теоретическую и практическую проработку управления внешнеторговыми потоками путем скоординированной денежно-кредитной политики, проводимой монетарными властями стран. В свою очередь, инструменты монетарных органов управления позволяют существенно влиять на динамику внешней торговли страны, повышая эффективность и конкурентоспособность внутреннего производства.

Ключевые слова: Таможенный транзит, экспорт, импорт, во внешней торговле.

Abstract

The article analyzes the dynamics of trade turnover of the Republic of Kazakhstan and the existing internal factors in the Republic of Kazakhstan shows a weak theoretical and practical study of the management of foreign trade flows through a coordinated monetary policy pursued by the monetary authorities of the countries. In turn, the instruments of monetary authorities can significantly influence the dynamics of foreign trade of the country, increasing the efficiency and competitiveness of domestic production.

Key words: Customs transit, export, import, in foreign trade.

МРНТИ 10.15.91

Ибраймов А.С.

Атырауский государственный университет имени Х. Досмухамедова
г.Атырау, Республика Казахстан

advocat_maximum@mail.ru

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА ГРАЖДАН НА ЗАЩИТУ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

В статье автором раскрываются защита граждан в уголовном процессе. Впервые автор ввел в научный оборот понятие «опрос адвокатом» и признание протокола опроса как доказательство в уголовном процессе, также понятие «судебный ордер», т.е., задержание лица только по ордеру суда.

Ключевые слова: Права человека, квалифицированная юридическая помощь, подозреваемый, обвиняемый, уголовный процессуальный кодекс, защитник, адвокат, опрос адвоката, суд, уголовный процесс, УПК РК, защита, Казахстан, юридическая помощь, свобода граждан, равноправие сторон, вид задержания, судебная защита, судебная санкция, уголовное дело, арест, ордер на арест, ордер на задержание, уголовное правонарушение, доказательство по уголовному делу.

Права человека, личности, гражданина являются фундаментальным началом любого демократического и правового государства, который только в этом случае может считаться правовым государством.

В Конституции Республики Казахстан сформулированы (закреплены) все основополагающие права и свободы граждан. Граждане Казахстана обладают большим кругом прав и свобод по Конституции. Интересы личности в нормах Конституции занимают особое место.